

Türkiye Komünist Partisi

tarihinden (1920-1922)

R. P. KORNİENKO

SSCB Bilimler Akademisi'ne bağlı Şarkiyat Enstitüsü'nce hazırlanmış olan, "Türkiye: Tarih, ekonomi ve politika" adlı kitaptan çevrilmiştir.

Türkiye Komünist Partisi (TKP), Doğu'nun ilk komünist partilerinden biridir. TKP, Büyük Sosyalist Ekim Devrimi'nin doğrudan etkisi altında ve Türkiye halkının emperyalist işgalcilere ve gerici padişahlık rejimine karşı yürüttüğü Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ateşleri içinde, Marksist-Leninist ülkelerin yaygınlaşması sonucunda doğmuştur.

Türk komünist örgütlerinin 10-16 Eylül 1920 tarihlerinde yapılan Kongresi, 1918-1919 yıllarında ortaya çıkan ve İstanbul'da, Anadolu'da ve yurt dışında eylem yürüten tüm Türk komünist gruplarının tek bir partide, Türkiye Komünist Partisi'nde birleştirilmesi kararını almış, Parti Programı'nı ve Tüzüğü'nü onaylamış, Parti'nin strateji ve taktiğini saptamıştır.

TKP'nin Birinci Kongresi Merkez Komitesi'ni, Denetim Kurulu'nu, Sekreterliği, Basın-Yayın ve Enformasyon Bürosu'nu, ayrıca Komünist Enternasyonal ile TKP arasındaki bağı sürdürecektir. TKP MK Yurtdışı Bürosu'nu seçmiştir.

TKP Başkanlığına, seçkin Türk devrimcisi, partinin aktif örgütçüsü Mustafa Suphi, MK Sekreterliğine de Etem Nejat seçilmişlerdir. TKP, Türkiye işçi sınıfının güncel, yaşamsal politik ve sosyal-ekonomik hakları uğrunda ki savaşımına ilişkin ayrıntılı bir programla ortaya çıkmıştır. (1) Bu programda yer alan ana istemler arasında: Padişahın devrilmesi, padişahlığın ve hilafetin ortadan kaldırılması; genel ve eşit seçim hakkının tanınması; tüm yerel yönetimlerin başına halk tarafından seçilecek kişilerin getirilmesi; kişinin tam dokunulmazlığının ve sendika, toplantı, grev ve basın özgürlüğünün sağlanması; vergi politikasının değiştirilmesi, topraksız ve aztopraklı köylülere toprak ve tarım araç ve gereçlerinin verilmesi; 18 Mart, 1 Mayıs ve 7 Kasım günlerinin resmi bayram olarak kutlanması; 8 saatlik işgünü ve ücretlerin artırılması; patronlarla toplu sözleşme yapılması; işçi denetim komisyonlarının kurulması; işçilerin sosyal sigorta kapsamına alınması vb. gibi istemler bulunmaktadır.

TKP Programında, toprak ağalarının tüm mülklerine, tarım araçlarına, davalarına ve ambarlarına el konulması ve bunların köylü komitelerine devredilmesini öngören köklü bir toprak reformunun yapılması, bağımsızlığın kazanılmasından sonra ertelenmez bir ödev olarak öne konulmuştur.

TKP, ulusal sorunun ülkede yaşayan her halkın kendi kaderini kendi

(1) Bak: A.M.Samsuddinov. "Türkiye Komünist Partisi'nin Birinci Kongresi (TKP'nin 40. kuruluş yıldönümü üstüne)". SSCB Bilimler Akademisine bağlı Şarkiyat Enstitüsü'nün Kısa Haberleri", XXX., Moskova, 1961, s.235

tain etme hakkı temelinde çözümünden yana çıkmış, Türkiye'deki ulusal azınlıklar üzerinde uygulanan ezgi politikasını kesinlikle yermiş, erkin halka devredilmesi uğrunda ortak savaşım için çeşitli uluslardan emekçilerin birleşmesi amacıyla, bir Federatif Cumhuriyet kurulması istemini yükseltmiştir.

Aynı zamanda Türk komünistleri 1919'da Anadolu'da, Mustafa Kemal'in Atatürk önderliğinde başlayan antiemperyalist Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın her bakımdan desteklenmesi görüşünü kesin savunmuştur.

Türkiye Komünist Partisi geniş bir Ulusal Antiemperyalist Cephenin kurulması için savaşmıştır. Komintern'in yardımına dayanarak TKP, uluslararası proletaryanın dikkatini Türkiye'deki olaylar üzerine çekmeyi belli ölçüde başarmıştır. Uluslararası devrimci işçi hareketi, emperyalist saldırılarına karşı savaşta Türkiye halkına, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) hükümetine büyük moral ve politik destek sağlamıştır.

Türkiye Komünist Partisi, çalışmalarının daha ilk adımında sayısız engellerle karşılaşmıştır. TKP yönetiminin, Türkiye halkının antiemperyalist savaşının örgütlenmesinde, partinin Kemalistleri her bakımdan destekleyeceğini defalarca belirtmesine karşın, TBMM hükümetindeki etkili çevreler Türkiye işçi sınıfının Marksist-Leninist partisinin ortaya çıkmasını açık bir düşmanlıkla karşılamışlardır. Gerici Anadolu ticaret burjuvazisinin, derebeylerinin, dinsel çevrelerin ve yüksek subayların oluşturduğu TBMM'deki sağ kanat, komünistlere karşı önceden hazırlanmış entrika, provokasyon ve açık terör kampanyalarının baş girişimcisi olmuştur.

29 Eylül 1920'de Ankara'da, TBMM İçişleri Komiserliği'nin özel bir kararıyla, hükümetin resmi bir "Komünist Partisi" oluşturduğu, bu sözümlü ona "Merkezi Ankara Komünist Partisi"nin resmi onayını almayan "Bolşevizm ve komünizm temelindeki" her tür politik faaliyetin yasaklandığı ilan edilmiştir.

Hükümetin kararıyla, bunun yanısıra İttihat ve Terakki (Jön Türkler) partisinin sol kanadına dahil eski üyelerin taşıyıcısı oldukları ve yaygınlaştırmaya çalıştıkları "İslam Bolşevizmi" idelerine dayalı olarak Anadolu'da kurulmuş bulunan "Yeşil Ordu" adındaki küçük burjuva devrimci örgüt de dağıtılmıştır.

Başında TBMM İçişleri eski komiseri Hakkı Behiç'in bulunduğu "Yeşil Ordu" yönetiminin sağ kanadı bu karara uymuş ve "Yeşil Ordu"cuların bir kesimiyle birlikte 1920'nin sonlarına doğru hükümetin resmi "Komünist Partisi"ne katılmıştır. TBMM'nin etkili çevrelerinin ısrarı üzerine Hakkı Behiç bu partinin genel sekreteri yapılmıştır. Hükümetin resmi "Komünist Partisi"ne katılan ve ünlü bir çete komutanı olan Ethem Bey ("Çerkez Ethem")'in doğrudan desteğiyle Eskişehir'de çıkan "Seyyare Yeni Dünya" gazetesi, resmi "komünist Partisi"nin Merkez yayın organı olmuştur. Resmi "Komünist Partisi"nin örgütçüleri ve taraftarları arasında Adnan (Adivar), Mahmut Esat (Bozkurt), Tevfik Rüştü (Aras), Şükrü Kaya, Refik (Koraltan) vb. gibi, daha sonraları yeni Türkiye'nin tanınmış politikacıları ve devlet adamları olan TBMM üyeleri yer almıştır.

Hükümetin resmi "Komünist Partisi"ne TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı Yunus Nadi (Abahoğlu) de katılmış ve bu partinin "komünistliği"ni ısrarla savunarak partinin Komintern'e girme hakkı olduğunu iddia etmiştir.

18 Kasım 1920'de Anadolu basını resmi "Komünist Partisi"nin "Manifest"

ini yayınlamıştır. Aslında bu, "Türk komünizmi" etiketi altında sınıfsal işbirliğine ilişkin burjuva reformist görüşleri dayatma ve bunları "İslamın kutsal ülküleri"yle (2) birleştirme yeltenişinden başka bir şey değildir.

"Manifest"te, sömürenlerle sömürülenler "İslamın kutsal temeli" üzerinde sınıfsal işbirliği yapmaya çağrılmakta ve sözde İslamda "fakirliğin ve mazlumluğun en yüce dini ve ahlaki meziyetlerinin" ifadesini bulduğu ileri sürülmektedir. "Manifest", asıl amacın "komünist öğretiyi İslamın esaslarına indirgemek" olduğunu gizlemekte ve hiçbir kanıt dayanmaksızın "komünizmin, herşeyden önce sanayi işbirliği demek olduğunu" öne sürmektedir. "Manifest"te, Türkiye'nin "özel sosyal koşulları"nın altı çizilmekte ve bunların "titizlikle uyulması gereken gelenek ve görenek"lerden kaynaklandığı vurgulanmaktadır.

Hükümetin resmi bir "KomünistPartisi" kurdurtması, çağdaş Türk burjuva yazarlarının da itiraf ettiği gibi, "Rusya'ya karşı yönelik" ve Türkiye'deki geniş halk yığınlarını aldatmayı amaçlayan bir politik girişimden başka bir şey değildir. (3)

Bu politik girişimle şu somut amaçlar güdülmüştür: Resmi "Komünist Partisi" aracılığıyla, Türkiye'ye Marksizm-Leninizmin devrimci idelerinin girmesini önlemek; komünist, sosyalist ve radikal burjuva-devrimci örgütleri yozlaştırmak ve gerektiğinde yoketmek amacıyla bütün bunları sıkı denetim altında tutmak.

"Yeşil Ordu"nun yöneticilerinden bir kesiminin ve "Yeşil Ordu"ya bağlı bir çok örgütün, aynı zamanda Meclis'teki "Halk Zümresi" taraftarlarının hükümet kararına uymayı reddederek, Türkiye'ye uydurma bir komünizmin dayatılmasına karşı çıkmalarıyla bağlı olarak, Anadolu komünistlerinin önüne, gerici çevrelerin "İslam Enternasyonalizmi" ve "İslam Komünizmi" maskesi altında yürüttükleri provokasyon eylemlerine etkili biçimde karşı koymak gibi ertelenmez bir sorun çıkmıştır. Ankara komünist örgütünün önerisi üzerine Salih Hacıoğlu ve Ziyetullah Nevşirvan, Meclis üyelerinden "Yeşil Ordu"nun yöneticisi Nazım'la ve solcu "Halkçılar"la görüşmelere başlamışlardır. Bu görüşmeler genelde Üçüncü Enternasyonal'in ilkelerine uygun düşen ortak bir programın hazırlanmasıyla sonuçlanmıştır. 22 Kasım 1920'de "Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası"nın (Halk Komünist Partisi) kurulmasına ilişkin anlaşma imzalanmıştır.

Başında Nazım'ın bulunduğu Türkiye Halk Komünist Partisi (THKP) Merkez Komitesi'nde Salih Hacıoğlu, Ziyetullah Nevşirvan, Cemile Nevşirvan, Hüseyin Hüsnü, Fatma Kudret, Mehmet Şükrü, Ahmet Hilmi ve diğerleri yer almıştır.

THKP MK'nin kararı üzerine, Meclis üyelerinden Nazım, Mehmet Şükrü ve Şeyh Servet, partinin kurucuları işlevini üstlenmişler ve 7 Aralık 1920'de THKP'nin Tüzük ve Programı'nı imzalayarak hükümet yetkililerine sunmuşlardır.

Osmanlı döneminin o zaman hala yürürlükte olan yasaları, THKP'nin legal faaliyet gösterebilmesi için böyle bir işlemin yapılmasını gerekli kılıyordu.

Hükümetin resmi "Komünist Partisi"nin borazanı haline gelen "Yeni Dünya" gazetesinin önceki işlevini yitirmesi üzerine THKP MK, "Emek" adıyla yeni bir merkez yayın organının çıkarılmasını kararlaştırmış ve "Emek" gazetesinin ilk sayısı 16 Ocak 1921'de çıkmıştır.

İttihatçılığın gerek Anadolu'da, gerekse ülkenin öteki yerlerinde konum-

(2) Hükümetin resmi "Komünist Partisi"nin programatik dokümanları üzerinde incelemeler, "Yeni Gün" gazetesinin 18 Kasım 1920 tarihli sayısında yayınlanan metne dayanılarak yapılmıştır.

(3) I.E. Darendelioğlu, Türkiye'de Komünist Hareketleri, c. 1, İstanbul, 1961, s.18-19

larını güçlendirmesi, burjuva milliyetçiliğinin işçi ve komünist örgütleri içine sızmasıyla Türkiye Komünist hareketi için oluşan olumsuz koşullar, Türkiye Komünist Partisi merkez yönetiminin, yani Eylül 1920'de yapılan Birinci Parti Kongresi'nin seçtiği TKP Merkez Komitesi'nin Türkiye'deki işçi merkezlerinden ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın yürütüldüğü cepheleden uzakta oluşu nedeniyle daha da elverişsiz bir ortam yaratmıştı.

TKP MK, oluşan bu durumu ayrıntılı bir biçimde analiz etmiş ve Aralık 1920'de Merkez Komitesi'nin, geçici olarak bulunduğu Bakü'den Anadolu'ya taşınmasını kararlaştırmıştır.

1920'nin Aralık ayı sonunda TKP Başkanı Mustafa Suphi, TKP MK ve Merkez Denetim Kurulu üyelerinden bir grup yoldaşıyla ve ayrıca partinin kimi militanlarıyla birlikte Kars'a gelmiştir. Burada, komünistlerle Doğu Cephesi Komutanı general Kâzım karabekir ve TBMM'nin büyükelçisi olarak Moskova'ya gitmekte olan general Ali Fuat (Cebesoy) ve hükümetin resmi "Komünist Partisi" Merkez Komitesi üyelerinden T.R.Aras arasında görüşmeler yapılmıştır.

Görüşmeler sırasında TBMM temsilcileri, M.Suphi'den Anadolu'da her hangi bir politik eylemden kaçınmasını, Ankara'ya gidişini ertelemesini ve tekrar "Sovyet Rusya'ya geri dönmelerini ısrarla istemişlerdir". (4)

Mustafa Suphi, TKP Dış Bürosu'na ulaşan son mektubunda, Türkiye komünistlerinin, Kemalistlere eskiden olduğu gibi her türlü desteği vermedeki, Komintern'in İkinci Kongre kararlarına titizlikle bağlı kalarak TKP'nin bağımsızlığını savunmadaki, partinin Türkiye'de legal çalışma hakkını elde etmedeki kararlılığını vurgulamıştır. Bununla birlikte M.Suphi, son olayların yarattığı politik ortamda (Sovyet-Türk dostluğunun güçlenmesini engellemeye çalışan emperyalist Antant devletlerinin kışkırtmaları sonucu Kemalist Türkiye ile Taşnakçı Ermenistan arasında gelişen savaş aynı zamanda gerici çevrelerin girişimiyle Anadolu'da geniş bir antikomünist kampanyanın başlatılmış olması, K.Karabekir karargahı ile komünistler arasındaki ilişkilerin giderek kötü yönde bir gelişme izlediğini belirtmiştir.

M.Suphi ve yoldaşlarının Kars'a gelişi, zaman bakımından da, TBMM hükümeti ile çeteci Ethem arasındaki çatışmaların keskinleştiği bir döneme rastlamıştır ve bu çatışma, bilindiği gibi, Ethem'in 1921 yılının Ocak ayı başında Yunan orduları tarafına geçmesiyle sonuçlanmıştır.

TBMM hükümetiyle Ethem arasındaki çatışmayla ilgili sorunlar ve aynı zamanda komünist örgütlerin Anadolu'daki eylemlerine ilişkin konular, Meclis'in 1920 Aralık'ının sonunda ve 1921 Ocak'ının başında yapılan gizli toplantılarında ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

Türkiye komünistlerinin Ethem'in çetelerindeki hükümet yanlısı olarak bilinen "komünist" hücrelerin eylemleriyle yakından uzaktan hiç bir ilişkisi olmadığı halde, Ankara'daki iktidar çevreleri, TBMM ile çeteci Ethem arasındaki çatışmanın tüm sorumluluğunu Türkiye Halk Komünist Partisi'ne yüklemeye kalkışmışlardır.

20 Ocak 1921'de Ankara'da THKP'nin Merkez Yayın Organı "Emek" gazetesine saldırılmış ve gazete binası ateşe verilmiş, partinin tüm yöneticileri, bu arada Meclis üyesi olan yöneticileri tutuklanmıştır.

Ankara'daki antikomünist kurumlara paralel olarak, Türk gericiliği Trabzon'da, TBMM'nin resmi izniyle Ankara'ya gitmekte olan TKP Başkanı Mus-

4) R.N. İleri, Atatürk ve Komünizm. İstanbul, 1970, s.222.

tafa Suphi ve 14 yoldaşını kahpece katlederek kanlı bir cinayet işlemiştir. Gericilik, Trabzon halkının, fanatizm zehiriyle uyutulmuş ve burjuva milliyetçiliğiyle köreltilmiş kimi kesimlerini komünistlere karşı kıskırtmayı da becerebilmiştir.

İlgili makamlar Mustafa Suphi grubunu "kitlelerin hışmından korumak" bahanesiyle, Trabzon'a askeri birlik çağırması ve komünistleri jandarma eşliğinde limana götürüp, onlara Türkiye sınırları dışına çıkarılacaklarını söylemişlerdir. 1921 yılının 28 Ocak-29 Ocak'a bağlayan gece Karadeniz'e açılan bir teknede M.Suphi ve yoldaşları hunharca katledildiler. TKP Başkanı M.Suphi ile birlikte TKP MK üyeleri Emem Nejat, Hilmioğlu Hakkı, Nazmi İbrahim, parti Merkez Komitesi'nin ajitatörleri Maksut, Bahaettin, Hayreddin, eski savaş tutsaklarından subaylar Mehmet Ali Hakkioğlu, Emin Şefik, Kazım Ali ve TKP'nin öteki militanları öldürüldüler.

Kısa bir süre sonra TKP MK politik kuryelerinden Nedim Agah ve TKP Denetim Kurulu üyesi İsmail Çitoğlu da hunharca katledildiler.

Trabzon katliamı aynı zamanda, TKP yönetim organlarına sızmış bulunan Türk gizli servis ajanlarının içyüzünü de ortaya çıkardı. TKP MK eski üyelerinden Mehmet Emin ve TKP Merkez Denetim Kurulu başkanı Süleyman Sami, 15'ler Karadeniz'de katledilirken, resmi makamların koruyuculuğunda Trabzon'da kaldılar. Daha sonra bu iki hain TBMM hükümetinin yardımıyla İstanbul'da politik sığınma hakkı elde ettiler. Türkiye gericiliğinin genç Komünist Partisine indirdiği bu darbe işi, komünist ve ulusal-kurtuluş savaşının pekiştirilmesi çabalarını da etkilemiş, çok olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Türkiye Komünist hareketi yeniden, uzun bir dönem için, gruplara bölünmüş ve bu örgütsel merkezler arasında herhangi pratik bir bağ sağlanamamıştır.

Buna karşın, Antant birliklerinin işgali altındaki İstanbul'da komünist harekette önemli bir gelişme sağlanmıştır. Komünist ülkelerin İstanbul proletaryası üzerindeki giderek artan etkisinin bir sonucu olarak Emekçilerin Enternasyonalist Birliği (EEB) kurulmuştur. Bu örgüt özellikle başka uluslardan (Yunan, Ermeni, Yahudi vb.) emekçileri çatısı altında birleştirmiştir. Bu Enternasyonalist Birlik içinde S.Ginsberg, S.Maksimov ve K.Vanlı'nın yönetimindeki bir komünist hücre (Yunan, Türk ve diğer uluslardan komünistler) ile Bulgar ve uluslararası işçi ve komünist hareketinin seçkin önderlerinden Vasil Kolarov'un (1922'de Komintern'in Genel Sekreteri olmuştur) yönettiği Enternasyonalist (Bulgar) Grubu da yer almıştır. V.Kolarov grubunun İstanbul'daki faaliyetleri, Türkiye işçi sınıfı ve komünist hareketi sıralarında proleter enternasyonalizmi konularının güçlenmesinde büyük bir olumlu rol oynamıştır. Türkiye Komünist örgütleriyle Bulgar ve Yunanistan Komünist partileri arasında sıkı bağların kurulmasına yardım etmiştir.

EEB, Rumca olarak "Neos Antropos" ("Yeni İnsan") adında bir gazete yayınlıyordu. EEB içindeki komünistler Komintern'in Yürütme Komitesi ile dolaysız bağ kurmuşlardı.

İstanbul'daki bu komünist hücrelerin yanısıra Şefik Hüsnü'nün (Değmer) başında bulunduğu grup da eylemlerini sürdürüyordu. Haziran 1921'de İstanbul'da, Ş.Hüsnü'nün başredaktörlüğünü yaptığı legal Marksist dergi "Aydınlık" çıkmaya başlamıştır. "Aydınlık" basımevi K.Marks ve F.Engels'in "Komünist Partisi'nin Manifestosu" adlı yapıtını Türkçe olarak yayınlamıştır.

"Aydınlık" grubu, ajitasyon-propaganda çalışmalarıyla birlikte, İstanbul

proletaryasının yaşamsal çıkarları uğrunda yürüttüğü günlük savaşıma gidere daha büyük ilgi göstermeye başlamıştır.(5)

Komintern'in Üçüncü Kongresi'nde (1921 yazında Moskova'da yapılmıştır) Türkiye komünist hareketi, Türkiye Komünist Partisi Örgütlenme Bürosu, Türkiye Halk Komünist Partisi, EEB Komünist Grubu ve "Aydınlık" Grubu tarafından temsil edilmiştir.

Komünistlere karşı başlatılan açık saldırılar nedeniyle Türkiye'de oluşan iç politik durumu değerlendiren TKP Örgütlenme Bürosu başkanı S.Nuri, Kongre oturumunda yaptığı konuşmada şunları vurgulamıştır: "Suphi yoldaşla birlikte 14 yoldaşımızın hunharca katledilmesi ve birçok yoldaşımızın zindanlara atılmış olması M. Kemal'in komünistlere karşı açılan savaşı gide rek hızlandırdığını kanıtlamaktadır. Ama Anadolu köyüleri ve işçileri şunu iyi biliyorlar ki, Ulusal Kurtuluş Savaşı devam ettiği sürece onlar da, biz komünistler de, her şeye karşın onu desteklemeye devam edeceğiz... Çünkü bu savaş Antant'a karşı yürütülmektedir."(6)

Komintern Yürütme Komitesi, Türkiye komünistlerinin katledilmesi olayı ile ilgili olarak dünya işçi ve komünist hareketine bir çağrıyla seslenmiştir.

Anadolu'da ve İstanbul'da askersel-politik ve uluslararası durum açısından meydana gelen önemli değişimler, Komintern ile Türkiye'de ayrı ayrı yürüten komünist örgütler (Anadolu'daki Komünist Partisi ve İstanbul'daki Komünist Partisi) arasında dolaysız bağ kurulması gerekliliğini kaçınılmazlıkla dayatıyordu. Komintern Yürütme Komitesi'nin 7 Ekim 1921'de aldığı bir karar gereğince Türkiye Komünist Partisi'nin Bakü'de bulunan Örgütlenme Bürosu çalışmalarını durdurmuştur.

Sovyetler Birliği'nin Kafkaslar bölgesinde, başında İ.Hakkı'nın bulunduğu TKP Batum Örgütü daha bir süre eylemlerine devam etmiştir. "Yeni Dünya" gazetesinin redaksiyonu da buraya taşınmıştır. Redaksiyon kurulunda, daha sonraları dünyaca ünlü bir proleter şair olan Nazım Hikmet de yer alıyordu. Genç komünist Nazım Hikmet 1921'in sonlarında buradan Moskova'ya, Doğu Emekçilerinin Komünist Üniversitesi'nde öğrenim görmeye yollanmıştır.

7 Aralık 1921'de Ankara hükümeti Türkiye Halk Komünist Partisi'ni resmen tanımış ve legal çalışmasına izin vermiştir. Mart 1922'de Parti'nin yeni yayın organı "Yeni Hayat" dergisi Ankara'da yayınlanmaya başlamıştır.

"Yeni Hayat" dergisinin ilk sayısında yayınlanan Türkiye Halk Komünist Partisi (THKP) MK'nin Çağrısında, parti Ulusal Kurtuluş Savaşına ve iktidar çevrelerinin politikasına ilişkin kendi tutumunu açıkça belirtmiştir. Çağında şöyle denilmiştir: "Türk burjuvazisinin emperyalizme karşı savaşı objektif olarak devrimci bir savaştır. Bu savaş Türkiye proletaryasının ve emekçi yığınların çıkarlarına uygun düşmektedir. Biz şu anda Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetini desteklemeye hazırız." (7)

THKP legal çalışma hakkına kavuştuktan sonra, Anadolu'nun birçok kentinde (Zonguldak, Mersin, Adana, Kayseri, Ankara, Sivas, Amasya, Samsun, Trabzon) partinin yerel komiteleri kurulmuş ve faaliyete geçmiştir. Aynı

(5) İ.E. Darendelioglu, Türkiye'de Komünist Hareketleri, s.21-22

(6) Komünist Enternasyonal. Üçüncü Kongre, Moskova 1921. Tutanaklar. c.2, Moskova, 1962, s.463-464

(7) "Türkiye Komünist Partisi Millî Kurtuluş Savaşı Yıllarında", "Yeni Çağ" 1964, No 11-12, s.661.

dönemde İstanbul'da da komünist ve işçi hareketinde belli bir yükseliş gözlenmiştir. 1 Mayıs 1922'de işçi sınıfı İstanbul'da kızıl bayraklarla sokaklara çıkıp 1 Mayıs gösterileri yapmıştır. Bu gösteriye Türkiye işçi hareketinin çeşitli akımlarından temsilcilerin katılması, İstanbul'un dağılık olan işçi güçlerini birleştirmek için yeni çabalara girişilmesi eğilimlerini güçlendirmiştir. Ancak, komünistlerin girişimiyle Temmuz 1922'de toplanan İşçi Örgütlerinin Birleşik Konferansı, İstanbul'da faaliyet gösteren ve Kemalist hareketi destekleyen sol partilerden Bağımsız Sosyalist Partisi'nin katı tutumu yüzünden başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Türkiye'de Birinci Dünya Savaşı sırasında Ermeni halkına karşı yapılan soykırım, 1918 Mondros ateşkes anlaşmasından sonra Antant devletlerinin giriştiği Anadolu'yu işgal savaşına Yunan ordularının da katılması ve aynı zamanda Türklerin Anadolu'daki sivil Rum halkına karşı hiçbir şekilde haklı gösterilemez gaddarlığı, tüm bunlar gerek Türk, gerekse Rum ve Ermeni burjuva milliyetçileri tarafından proletarya arasında ulusal ve dinsel düşmanlıkların körüklenmesi için ustaca kullanılmıştır.

Burjuvazi, Türk işçileri kendi sınıf kardeşleri olan Rum ve Ermeni işçilere karşı, Ermeni ve Rum işçileri de Türklere karşı kışkırtırken belli politik amaçlar güdüyordu: Türkiye işçi sınıfının proleter enternasyonalizmi temelinde birleşmesini önlemek!

İstanbul'daki komünist grupların faaliyetleri, çokuluslu İstanbul proletarya ordusu içinde proleter enternasyonalizminin konularının güçlenmesine önemli ölçüde yardım etmiştir. Ermeni ve Türk sol örgütleri arasında enternasyonalist birleşmenin oldukça hızlandığı gözlenmiştir. Örneğin, "Aydınlık" grubu, "İyergir" yayınevi ile sıkı ilişki kurarak, burada kendi ajitasyon-propaganda literatürünü yayınlamaya başlamıştır. Ermeni matbaa işçilerinin yardımıyla bu basımevinde V.I.Lenin'in "Gençliğin ödevleri" başlıklı yapıtı hem Türkçe, hem de Ermenice basılıp yayımlanmıştır.

Birleşik, tek bir komünist partisinin kurulması zorunluluğu, Türkiye komünistlerini bu yönde çeşitli olası yollar aramaya yöneltiyordu, örneğin İstanbul ve Anadolu'daki komünist örgütlerin legal olan Türkiye Halk Komünist Partisi temelinde birleştirilmesinin yolları aranıyordu. Ancak, THKP'nin Ağustos 1922'de Ankara'da toplanan Kongre'sinde bu sorunun çözüme bağlanacağı umutları boşa çıktı, çünkü İstanbul komünist örgütlerinin delegeleri bu Kongre'nin çalışmalarına katılmadılar...

THKP MK'nin parti Kongresini toplama kararı (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin böyle bir kongre için resmen izin vermiş olmasına karşın) Anadolu burjuvazisinin ve toprak ağalarının sert tepkisiyle karşılanmış ve bunlar Türkiye komünistlerine karşı yeni bir iftira ve karalama kampanyası başlatmışlardır.

Sağcı çevrelerin baskısıyla Ankara hükümeti kendi kararından dönmüş ve Kongre'nin yapılmasını yasaklamıştır. Buna karşın, Türkiye komünistleri Kongre oturumlarını Ankara yakınlarında, Ağustos 1922'de illegal olarak yapmayı başarmışlardır.

Kongre çalışmalarına seçme ve seçilme hakkında sahip olan 28 delegenin (8) yanısıra işçi sınıfının temsilcileri, demiryolu, matbaa, tekstil ve cephane işçileri de katılmıştır.

Kongre ülkedeki duruma ilişkin raporla, tanımlı sorunu, Türkiye

(8) "Yeni Çağ", 1964, No11-12, s.662

işçi sınıfının gelişme sorunları, gençlik arasında çalışma konuları ve parti taktiği üstüne hazırlanan raporları tartışmış ve konularda ayrıntılı kararlar almıştır. Kongre, özel bir kararla yerel parti örgütlerinin THKP'nin burjuva unsurlardan arındırılmasına ilişkin önerilerini onaylamıştır.

Kongre, TBMM'nin işgal kuvvetleri ve iç gericiilik üzerinde kesin başarı sağlanmasına yönelik her önleminin destekleneceğine ilişkin olarak partinin sarsılmaz konumunu bir kez daha vurgulamıştır. Türkiye komünistlerinin Ankara forumu Komintern'e başvurarak V.I.Lenin'e şu mesajın iletilmesini rica etmiştir: "Kongremiz, dünya proletaryasının serdümeni Lenin yoldaşı yeniden sağlığına kavuşmuş olarak görmek ister... ve Lenin yoldaşın yakında sosyalist devrim gemisinin dümenini eline alacağını umar." (9)

Kongre, THKP'nin program ve tüzüğünü onaylamış ve ayrıca partinin yönetim organlarını ve Komintern'in Dördüncü Kongresi'ne gönderilecek delegeleri seçmiştir. THKP MK üyeliklerine Salih Hacıoğlu, Hazım, Ahmet Hilmi, Affan Hikmet, Edip, Mehmet Ali, Ata Çelebi, Behram Lütfi, Ruşen Eşref ve ötekiler seçilmiştir.

Salih Hacıoğlu'nun Merkez Komitesi sekreteri seçilmesi THKP içinde proleter çekirdeğin konularının güçlendiğini, küçük burjuva elemanlarının ve eski ittihatçılar arasından gelme kimi geçici yol arkadaşlarının rolünün önemli ölçüde azaldığını göstermiştir.

Türkiye komünistlerinin Ankara Kongresi'nin çalışmalarının tamamlanması, zaman bakımından Kemalist ordunun büyük taarruza kalktığı günlere rastlamış ve bu taaruz Eylül 1922'de Yunan ordularının kesin yenilgiye uğratılması ve tüm Anadolu'nun işgalcilerden kurtarılmasıyla sonuçlanmıştır.

Türkiye halkının antiemperyalist Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndaki bu köklü dönüşümle ilgili olarak, THKP MK ve Anadolu'nun devrimci sendikaları, İstanbul'un tüm işçilerine ve emekçi yığınlara özel bir çağıyla seslenmiş ve onları "padişah hükümetine ve işgalcilerle karşı genel bir halk ayaklanmasına dönüşebilecek bir genel grev başlatmaya" çağırmıştır.

Çağrı "eski yönetim yöntemleri taraftarlarından Hilmi ve Rıza gibi sosyal-hainlerin işgalcilerle uzlaşma politikası içine girdikleri"ne İstanbul proletaryasının özel olarak dikkatini çekmiştir.

Türkiye komünistlerinin proleter enternasyonalizmi ilkelerine bağlılığı, "Türk-Rum tüm işçiler kardeşler" belgisinde, tüm işçileri ortak düşman olan emperyalist devletlere karşı savaşa çağırmasında açık bir biçimde ifadesini bulmuştur.

Bir dizi objektif nedenden ötürü (işgal makamlarının azgın terörü, burjuva milliyetçi propagandanın Türk ve Rum işçiler üzerindeki büyük etkisi, işçi ve komünist hareketinde ve sosyalist gruplar arasındaki bölünmüşlük) o dönemde İstanbul'da başarılı bir grev için reel olanakların çok az olmasına karşın, Anadolu komünistlerinin bu politik çıkışı, İstanbul'da çok ağır koşullar altında emekçi yığınların ortak sınıfsal ve ortak ulusal çıkarları uğruna savaşımlar veren İstanbullu Türk ve Rum komünistlerine büyük bir moral-politik destek sağlamıştır.

Komünistler halkın ulusal kurtuluş savaşına önemli katkılarda bulunmuşlar, ulusal kurtuluş hareketinin zaferini içten selamlamışlardır. Ancak,

(9) "Zarya Vostoka", 12 Ekim 1922.

komünistlerin TBMM'nin Türkiye emekçi yığınlarının ortak ulusal çıkarları doğrultusunda aldığı tüm ilerici önlemleri her bakımdan desteklemesine karşın, Anadolu makamları komünistleri, eskisi gibi, kendi potansiyel düşmanları olarak görmeyi sürdürmüşlerdir. Anadolu'daki askersel hareketlerin sona ermesinin hemen ardından, TBMM hükümeti Anadolu ve İstanbul'daki işçi ve komünist örgütlerini açıkça ezmeye ve yoketmeye kalkışmıştır. Ulusal burjuvazinin en gerici kanadının ve derebeyi-toprak ağası takımının baskılarıyla resmi iktidar çevreleri Ekim 1922'de Türkiye Halk Komünist Partisi'nin eylemlerinin yasaklandığını ilan etmişlerdir. Bunun hemen ardından da (Ekim-Kasım 1922) tüm Anadolu'da yeni bir baskı ve terör dalgası başlatılmıştır. İki ay içinde 300'den fazla komünist ve yeni kurulmuş bulunan işçi sendikalarının liderleri tutuklanmıştır. Kısa bir süre sonra aynı acı yazgı İstanbul'daki işçi ve komünist örgütlerin başına gelmiştir. İstanbul'un hukuksal bakımdan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin yetki alanına geçmesinden kısa bir süre sonra, 1922 yılının sonunda, Emekçilerin Enternasyonalist Birliği de yasaklanmış, "Neos Antropos" dergisinin yayınlanmasına son verilmiştir. Yine aynı günlerde Türkiye İşçiler Birliği de legal faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır.

Ülkedeki antiemperyalist hareketin konumlarını nesnel olarak zayıflatan Türkiye'deki antikomünist kampanya dünya devrimci proletaryası tarafından sert tepkiyle karşılanmıştır. Komintern'in Dördüncü Kongresi (1922'nin Kasım-Aralık aylarında Moskova'da yapılmıştır) "Türkiye komünistlerine ve emekçi yığınlarına" (10) başlıklı çağrısında, Ankara hükümetinin "Türkiye büyük burjuvazisinin çıkarları doğrultusundaki bilinen ödünler temelinde emperyalizmle uzlaşmaya hazır olduğu"nu, Komünist Partisi'ni yasaklamakla iyice ortaya koyduğuna, Komünist Partisi'nin ise "emekçi yığınların emperyalizme karşı savaşında milliyetçi burjuva hükümetini her zaman desteklediğine" dikkati çekmiştir.

Komintern'in Dördüncü Kongresi'ne Türkiye'deki tüm komünist örgütleri (THKP, "Aydınlık" grubu ve EEB) temsil eden ve geniş yetkilerle donatılan 10 delegenin katılması, Türkiye'de birleşik ve tek bir Türkiye Komünist Partisi'nin kurulması konusunda Komintern Yürütme Komitesiyle görüşmeler yapılmasını olanaklı kılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda Türkiye Komünist Partisi Geçici Örgütlenme Komitesi kurulmuş ve Komite, partinin bundan sonraki Kongresinin hazırlık çalışmalarını yürütmekle görevlendirilmiştir.

Böyle bir Kongreyi toplayabilmek ve tüm dağıntık örgütleri tek bir parti çatısı altında toparlayabilmek için Türkiye komünistleri iki yıllık ağır savaştan sonra, daha birçok engeli aşmak ve ağır sınavlardan geçmek zorunda kalmışlardır.

(10) Komünist Enternasyonal'in Dördüncü Kongre Kararları, Petrograd-Moskova, 5 Kasım-3 Aralık 1922, Petrograd, 1923, s.23-24.

Türkiye : Gelişmenin Çelişkileri

G.STARÇENKOV

Bu yazı "Aziya i Afrika Sevodnya" (Günümüzde Asya ve Afrika) dergisinin 10/1983 sayısından alınmıştır.

29 Ekim 1923'te, Osmanlı imparatorluğu yıkıldıktan sonra, Türkiye Cumhuriyeti ilan edildi. Yeni devletin yöneticileri, Cumhuriyetin varlığının daha ilk günlerinde, ülkenin stratejik gelişme amaçlarını ve bunlara ulaşmanın yöntemlerini saptadılar. Bunlar kısaca şöyle sıralanabilir: Türkiye'nin ekonomik ve politik bağımsızlığını sağlamak; Avrupa devletlerinin ekonomik ve kültür düzeyine ulaşmak; tüm yurttaşların genliğini hızla yükseltmek; onlara temel hak ve özgürlükleri sağlamak. Bu amaçları gerçekleştirmek için üretim güçleri üzerindeki özel mülkiyetin, kişi ve sermayenin dokunulmazlığı" kutsal yasa" ilan edildi.

Cumhuriyet, 60 yıllık varlığı döneminde yükseliş ve düşüşlerin ve büyük hataların, eksikliklerin damgasını vurduğu karmaşık bir evrimler yolundan geçmiştir. Genel sonuçların kısa bir analizi, yalnız öne konan amaçlara ulaşma düzeyini göstermekle kalmayacak, aynı zamanda ülkenin seçtiği kapitalist gelişme yolunun sonuçlarının da değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.

XX

Genç Cumhuriyet, feodal üretim ilişkilerinin egemen olduğu kalmış bir tarım ülkesiydi. Ulusal ekonomi uzun yıllar, 1978-1980 ekonomik bunalımına kadar, kendi önemli ölçüdeki maddi ve insan kaynaklarını kullanarak ve aynı zamanda dünya-daki bilimsel-teknik ilerlemenin kaza-

nımlarından yararlanarak, istikrarlı gelişme tempoları gösterdi. Ve hatta kapitalizm öncesi ilişkilerin büyükçe bir bölümünün korunmuş olmasına karşın, kapitalizm kentte olduğu gibi, köyde de egemen konumlara geçmiş, sistemi oluşturan formasyon durumuna gelmiştir. Günümüzde Türkiye, kapitalizmin orta derecede gelişme düzeyine yaklaştığı bir tarım-sanayi ülkesine dönüşmüştür.

Cumhuriyet (gelişmekte olan ülkeler içinde ilk olarak, 30'lu yıllarda kurulan ve o dönemde olduğu gibi, bugün de özel sektörün gelişmesine yardımcı olmakla yükümlü kılınan devlet sektörünü, başlıca "gelişme motoru" olarak kullanmıştır. Bütçe kaynaklarından yararlanan devletin ekonomik örgütleri, rantalı olmayan, etkinlikleri az işletmelerin ve altyapının kuruculuğunu üzerine alarak, iş çevrelerinin eylemleri için elverişli koşullar yaratmışlardır. Devlet bankaları özel sektör temsilcilerine (çoğu zaman avantajlı olan) krediler sağlamışlardır. 1963'te uygulanmasına geçilen Devlet Kalkınma Planları, devlet sektörü için zorunlu, özel sektör için ise "öneri" niteliğindedir. Karma işletme ve şirketler kurma sürecinde de özel sermayenin konumlarının güçlenmesi gözleniyordu. Resmî verilere göre, 1980'li yılların başında, özel sektör, toplam yatırımlar bakımından devlet sektörüne hemen yetiştirdi, üretilen malların değeri ve işletmelerdeki işçi sayısı bakımından ise onu geride bırakmıştır. 60'lı yıllarda, aile holdingleri bi-